Submit Date: 2024-07-11 Revise Date: 2024-08-15 Accept Date: 2024-09-05 Publish Date: 2024-09-20

Economics and Financial Policymaking

Pathology of Bank-Owned Enterprises and Optimal Strategies for Corporate Financing Under Sanctions

Abstract

This article investigates the role and impact of banks in financing production in Iran and the associated challenges of bank-owned enterprises within the banking system. Banks, as pivotal institutions in providing capital for production and economic activities, bear significant responsibility in the national economy. Based on available data, changes in their share of production financing reflect both growth and challenges faced by banks in recent years. Despite their critical role, issues such as economic sanctions, international restrictions, and structural problems have had adverse effects on their performance. These factors have diminished banks' ability to attract new deposits and reduced their competitiveness in the market. The present article also analyzes the existing financing methods, such as bank loans, lease-to-own arrangements, and bond issuance, emphasizing the importance of selecting the most appropriate financing method considering the current conditions. In conclusion, several recommendations are proposed to improve the state of financing and enhance banks' efficiency in supporting production. Among the suggested strategies are reducing credit constraints, developing innovative financial instruments, and enhancing interbank cooperation, all of which could contribute to improved economic conditions.

Keywords: *Bank-owned enterprises, pathology, financing, sanctions, structural reform.*

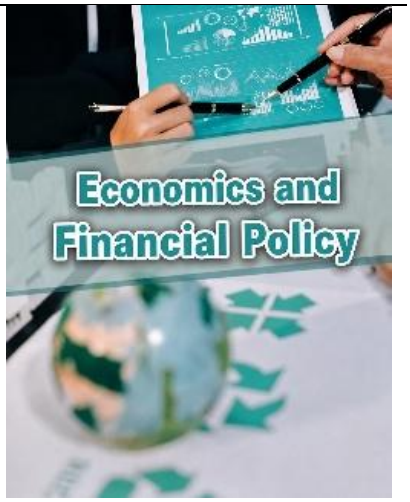

Samad Aziznezhad [1,*]; Fatemeh Ghanbarloo [2]

1. Assistant Professor, Department of Economics, Majles Research Center, Tehran, Iran
2. PhD Student, Department of Financial Management, Faculty of Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

*Corresponding Author's Email: s.aziznejad@bmi.ir

How to cite: Aziznezhad, S., & Ghanbarloo, F. (2024). Pathology of Bank-Owned Enterprises and Optimal Strategies for Corporate Financing Under Sanctions. *Economics and Financial Policymaking, 1*(1), 18-36.

https://doi.org/10.61838/efp.4

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Introduction

The financial sector in any country, particularly the banking system, plays a critical role in promoting economic development, stabilizing currency values, and providing liquidity to productive sectors. In the case of Iran, the importance of banks in supplying capital to businesses has grown significantly under the increasing pressure of international sanctions and structural limitations. As traditional sources of foreign investment and credit lines have diminished due to external constraints, domestic banks have become the cornerstone of industrial and commercial financing. However, this heavy reliance on banks has exposed systemic

vulnerabilities, especially due to the deviation of banks from their core functions into profit-driven activities such as ownership and operation of non-banking enterprises, a practice known as “bank-based conglomeration” or bank-enterprise integration.

Over the past decade, Iranian banks have significantly expanded their operations into real estate, capital markets, and corporate ownership, diverting financial resources away from productive sectors. This shift in strategic orientation has raised regulatory concerns and exacerbated issues such as liquidity mismatch, risk accumulation, and inefficiencies in monetary policy transmission. Furthermore, the prolonged imposition of economic sanctions by the United States, European Union, and the United Nations has deepened the divide between banking operations and national economic needs by limiting access to global financial networks and increasing the cost of financial transactions. This study explores the roots, manifestations, and consequences of bank-enterprise entanglement, while offering practical solutions to redirect financial flows toward national production goals under sanctions and fiscal tightening.

Methods and Materials

This research employed a qualitative, descriptive-analytical approach. Data were gathered through two primary sources: 1) document analysis of legislative, regulatory, and institutional records relating to bank ownership, financial performance, and legal mandates; and 2) semi-structured interviews with subject-matter experts, including banking executives, financial policymakers, and academic economists.

Participants were selected purposefully based on expertise and were interviewed using flexible guides that allowed for in-depth discussions. The collected data were analyzed thematically through qualitative content analysis, and results were validated via member checks and triangulation with existing literature. The study also incorporated data from secondary sources such as Central Bank reports, financial statements of commercial banks, and parliamentary research publications.

Findings

The findings of the study reveal a multi-layered crisis in the Iranian banking system rooted in an increasing detachment from core banking mandates. Banks have allocated a growing portion of their financial resources to owning and operating non-banking enterprises. The data show that over 35% of banking assets in 2023 were tied to non-operational or speculative assets—a sharp rise from 30% in 2015. This allocation is well above the legally permissible 20% threshold, indicating a clear violation of regulatory ceilings.

Investment analysis from eight major banks reveals that one institution alone invested over 121 trillion tomans (approximately $2.5 billion USD) in affiliated companies. This was primarily motivated by the need to generate short-term returns in light of declining interest margins and rising operational costs. The structural factors contributing to this trend include high deposit interest rates, weak loan demand in productive sectors due to economic instability, and the profitability of real estate and currency speculation amid inflation.

At the same time, sanctions have exacerbated credit constraints by limiting access to international liquidity, increasing non-performing loans, and reducing trust in banking institutions. The table analyzing credit allocation shows that 76.4% of bank loans in 2022 were directed toward working capital rather than long-term investment or infrastructure development. Furthermore, the central bank's enforcement of mandatory lending quotas and subsidized interest rates has undermined bank profitability and forced institutions to seek alternative revenue sources via direct ownership of production firms.

Discussion and Conclusion

The analysis underscores a profound structural imbalance in the Iranian banking sector. While banks are legally mandated to act as intermediaries channeling deposits into productive investments, the lure of profitability and capital preservation amid inflation and sanctions has redirected them toward speculative and non-banking activities. This not only contradicts the principle of functional specialization in financial markets

but also contributes to a misallocation of resources, stagnation in productive sectors, and weakening of monetary policy efficacy.

The entanglement of banks in enterprise management has introduced significant governance challenges. Many bank-owned firms are managed without adequate expertise, leading to inefficiencies, lower productivity, and increased operational risk. Moreover, the dual role of banks as both creditor and owner creates conflicts of interest and distorts credit allocation, ultimately reducing access to finance for independent firms and SMEs.

The impact of sanctions has further intensified these challenges. Blocked international assets, increased transaction costs, limited correspondent banking relationships, and restricted access to foreign capital markets have collectively squeezed bank balance sheets. To remain solvent and profitable, banks have increasingly turned to domestic asset markets, particularly real estate and gold, which has had inflationary spillovers and contributed to asset bubbles.

To reverse this trend, the study proposes a multi-pronged strategy. First, legislative reforms must reinforce existing caps on non-banking ownership and enhance regulatory oversight by the Central Bank. Second, banks must be incentivized to specialize by developing sector-specific financial instruments, such as industrial development bonds or export financing tools, aligned with national priorities. Third, a gradual divestment plan should be mandated for banks holding large shares in non-financial enterprises, accompanied by tax disincentives for holding speculative assets. Fourth, transparency should be improved through public disclosure of ownership stakes and consolidated financial statements of banking groups.

Additionally, in light of sanctions, a parallel financial strategy is needed to ensure capital availability for production without reliance on external finance. This includes the promotion of FinTech platforms, development of Islamic financial instruments, and establishment of special investment funds targeting strategic industries. Public-private partnerships in financial infrastructure and stronger integration between universities and banks for research and innovation can also help transition toward a more resilient financial ecosystem.

In conclusion, bank-based enterprise ownership in Iran is not merely a deviation from legal mandates but a symptom of deeper structural inefficiencies and external constraints. Resolving this issue requires a coordinated institutional response that blends regulatory reform, strategic divestment, and innovative financing mechanisms to restore the banking sector’s role as a productive intermediary and driver of inclusive economic growth.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conception, preparation, and writing of this manuscript.

Conflict of Interest

The Authors, while observing publication ethics in the referencing, declare the absence of interest of conflict.

Submit Date: 2024-07-11 Revise Date: 2024-08-15 Accept Date: 2024-09-05 Publish Date: 2024-09-20

آسیب‌شناسی بنگاه‌داری بانک‌ها و راهکارهای بهینه جهت تأمین‌مالی بنگاه‌ها در شرایط تحریم

اقتصاد و سیاست‌گذاری مالی

چکیده

این مقاله به بررسی نقش و تأثیر بانک‌ها در تأمین مالی تولید در ایران و چالش‌های مرتبط با بنگاهداری در نظام بانکی می‌پردازد. بانک‌ها به عنوان نهادهای کلیدی در تأمین سرمایه برای تولید و فعالیت‌های اقتصادی، مسئولیت عمده‌ای را در اقتصاد کشور بر عهده دارند. با توجه به داده‌های موجود، تغییرات آن‌ها در سهم تأمین مالی تولید، نمایانگر رشد و نیز چالش‌هایی است که بلنک‌ها در سال‌های اخیر با آن‌ها مواجه بوده‌لند. علیرغم نقش مهم بلنک‌ها، چالش‌هایی نظیر تحریم‌های اقتصادی، محدودیت‌های بین‌المللی و مشکلات ساختاری، تأثیرات منفی بر عملکرد آنان داشته است؛ این عوامل منجر به کاهش توانایی بانک‌ها در جذب سپرده‌های جدید و رقابت‌پذیری در بازار شده‌اند. مقاله حاضر همچنین به تحلیل روش‌های تأمین مالی موجود، از قبیل تسهیلات بانکی، اجاره به شرط تملیک و انتشار اوراق قرضه می‌پردازد و بر اهمیت انتخاب مناسب‌ترین روش تأمین مالی با توجه به شرایط کنونی تأکید دارد. در پایان، پیشنهاداتی برای بهبود وضعیت تأمین مالی و افزایش کارایی بانک‌ها در حمایت از تولید ارائه شده است. از جمله راهکارها، کاهش محدودیت‌های اعتباری، توسعه ابزارهای مالی نوین و افزایش همکاری‌های بین‌بانکی می‌باشند که می‌توانند به بهبود شرایط اقتصادی منجر شوند.

کلیدواژگان: *بنگاهداری بانک‌ها، آسیب‌شناسی، تأمین‌مالی، تحریم، اصلاح ساختاری*

صمد عزیزنژاد[1*]، فاطمه قنبرلو [2]

۱. استادیار، گروه اقتصاد، مرکز پژوهشهای مجلس، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکترای تخصصی، گروه مدیریت مالی، دانشکده مدیریت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: s.aziznejad@bmi.ir

شیوه استناددهی: عزیزنژاد، صمد.، و قنبرلو، فاطمه. (۱۴۰۳). آسیب‌شناسی بنگاه‌داری بانک‌ها و راهکارهای بهینه جهت تأمین‌مالی بنگاه‌ها در شرایط تحریم. *اقتصاد و سیاست‌گذاری مالی*، ۱ (۱)، ۳۶-۱۸.

https://doi.org/10.61838/efp.4

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

بانک‌ها به عنوان مؤسسات مالی و اعتباری، نقش مهمی در سرمایه‌گذاری، سپرده‌گذاری، ارائه تسهیلات، گشایش اعتبار و حمایت از بخش‌های اقتصادی ایفا می‌کنند. در فرهنگ عمومی، بانک به مکانی اطلاق می‌شود که افراد با اطمینان خاطر سپرده‌های خود را به آن می‌سپارند و بر اساس قوانین و چارچوب‌های مشخص، بهره دریافت می‌کنند. در بسیاری از کشورهای جهان، بانک‌ها در معاملات تجاری و فعالیت‌های اقتصادی نقش برجسته‌ای دارند. انتظار عمومی از این مؤسسات مالی و اعتباری این است که با اجرای صحیح و اصولی عملیات بانکی، بتوانند به موقع با ارائه تسهیلات به بخش‌های تولیدی، از منافع کشور در برابر نوسانات قیمتی محافظت کنند و ارزش پول ملی را به عنوان سرمایه‌ای همگانی حفظ نمایند.

اگر این مؤسسات به جای تمرکز بر وظایف اصلی و قانونی خود، به دنبال کسب ثروت و سودهای کلان از طریق فعالیت‌هایی مانند شرکت‌داری و بنگاه‌داری باشند، از وظیفه اصلی خود بازمانده و به یک بنگاه تجاری و اقتصادی تبدیل خواهند شد.

اهمیت و ضرورت بحث

در شرایط اقتصادی کنونی که کشور، تحت تأثیر تحریم‌های بین‌المللی و چالش‌های ساختاری داخلی قرار دارد، بنگاهداری بانک‌ها به یکی از موضوعات بحرانی تبدیل شده است. بانک‌ها به عنوان نهادهای کلیدی در تأمین مالی و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی، نقش حیاتی در تحریک اقتصاد و توسعه صنعتی کشور ایفا می‌کنند. این نقش به‌ویژه در دوران تحریم که منابع مالی خارجی محدود شده‌اند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. بنگاهداری توسط بانک‌ها که شامل مالکیت و مدیریت بر شرکت‌ها و بنگاه‌های مختلف اقتصادی است، می‌تواند به جهت‌دهی بهینه منابع اقتصادی و افزایش تولید ملی کمک کند. با این حال، اگر این فعالیت‌ها به نادیده‌گرفتن مسئولیت‌های اصلی بانک‌ها منجر شود، می‌تواند به نقصان توانایی آن‌ها در تأمین مالی پروژه‌های تولیدی و توسعه‌ای کشور بینجامد. بر این اساس، این مقاله به بررسی و تحلیل جامع جوانب مختلف بنگاهداری بانک‌ها و ارائه راهکارهای عملی و موثر برای بهینه‌سازی فعالیت‌ها در این حوزه می‌پردازد.

انتخاب روش‌های مالی مناسب و بازبینی استراتژی‌های بنگاهداری می‌تواند به بهبود وضعیت تأمین مالی، افزایش رقابت‌پذیری، و ارتقاء بهره‌وری بنگاه‌های اقتصادی منجر شود. تبیین و تشریح چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این زمینه، تمرکزی ویژه بر روش‌های تأمین مالی نوین و بسیج همکاری‌های بین بخشی دارد که می‌تواند به تسریع توسعه اقتصادی کشور یاری رساند.

بیان مسئله

همانگونه که اشاره شد، بانک‌ها نهادی مالی و اعتباری هستند که با انباشت سرمایه و نقدینگی، بخش‌های تولیدی، صنایع، خدمات و کشاورزی را با ارائه تسهیلات تقویت می‌نمایند. علاوه بر تأمین نقدینگی، برای حفظ ارزش پول ملی و دارایی‌های کشور، تلاش می‌کنند و با تنظیم سرمایه‌های در گردش، چرخه اقتصاد را به حرکت درمی‌آورند. متخصصان امور بانکی با الهام از قوانین و مقررات مربوطه وظایفی را برای بانک‌ها تدوین کرده اند و جز آن از سیستم بانکی کشور انتظاری ندارند.

یکی از مسائلی که می‌تواند یک بانک را از حوزه وظیفه آن خارج کند روی آوردن به سوداگری، خرید و فروش زمین و املاک، خرید و فروش طلا و ارز و ... می‌باشد که با ماموریت ذاتی اش مغایرت دارد. افزایش نرخ بهره در سیستم بانکی موجب می‌شود تا مردم سرمایه خود را بجای سرمایه‌گذاری در سیستم بازار سرمایه، در اختیار بانک‌ها قرارداده و از دریافت بهره آن منتفع گردند. این امر باعث می‌شود تا بانک‌ها برای پرداخت بهره به سپرده مردم، به فعالیت‌های سوداگرانه روی آورند. این زنجیره هنوز ادامه داشته و هر سال نیز استمرار پیدا می‌کند. در این راستا برخی از بانک‌های خصوصی برای جلب سرمایه‌های مردم، سود بیشتری را پیشنهاد می‌کنند.

ادبیات تحقیق

نظام مالی هر کشور به‌عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه اقتصادی، نقش مهمی در ارتقای سرمایه‌گذاری‌ها، حمایت از تولید و تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی ایفا می‌کند. در ایران، تحریم‌های شدید اقتصادی و مالی، همراه با نواقص ساختاری در عملکرد بانک‌ها، از موانع جدی در فرآیند تأمین مالی بنگاه‌ها به شمار می‌روند. یکی از موضوعات مطرح شده در این زمینه، بنگاه‌داری بانک‌ها است که به ورود بانک‌ها به فعالیت‌های غیر مالی و سرمایه‌گذاری در بنگاه‌های اقتصادی اشاره دارد. این پدیده اگرچه ممکن است به پایداری درآمدی برای بانک‌ها کمک کند، اما در بسیاری موارد منجر به کاهش کارایی و انحراف از وظایف اصلی بانک‌ها شده است.

۱. تاریخچه و وظایف بانک‌ها در ایران

سال ۱۲۶۶شمسی در تاریخ بانکداری ایران حائز اهمیت خاصی است زیرا دراین تاریخ، یک موسسه بانکی به مفهوم بانکی و امروزی خود در ایران تاسیس شد. این موسسه که با فعالیت‌های خود، پایه‌های اساسی بانکداری جدید را در ایران استوار کرد، شعبه جدید بانک شرق بود. در سال ۱۳۰۴ اولین بانک ایرانی که با سرمایه‌ای از محل صندوق بازنشستگی درجه داران ارتش تأمین شده بود به نام بانک سپه ایجاد شدکه فعالیت یک بانک بازرگانی را داشت. در سال ۱۳۰۷نیز بانک ملی ایران تاسیس شد و در خرداد ۱۳۰۹امتیاز انحصاری نشراسکناس را بدست آورد. بانک‌های دیگر نیز یکی پس از دیگری در سنوات بعد بوجود امده و عملیات بانکداری را در کشور ایران برعهده گرفتند. با شروع انقلاب اسلامی و بوجود امدن جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۷ نظام بانکی کشور نیز همانند سایر نهادها دستخوش تغییرات اساسی شده و نظام بانکداری اسلامی و بدون ربا استقرار یافت. براساس قوانین موجود برای بانک‌های تجاری اعم از بانک‌های دولتی و خصوصی وظایفی به شرح زیر تعیین شده است که رعایت آن از طرف بانک‌ها مورد انتظار است:

قبول سپرده (دیداری و مدت‌دار) یا تجهیز منابع پولی، انجام تسهیلات (وام، اعتبار)، خرید و فروش فلزات قیمتی، اجاره صندوق امانات، نقل و انتقال پول در خارج و داخل از کشور، نگهداری و انجام امور مربوط به اوراق بهادار انجام عملیات بورسی، صدور ضمانت‌نامه‌ی بانکی، تنزیل اوراق تجاری، انجام معاملات ارزی، خرید و فروش سهام و اوراق قرضه و اسناد خزانه، گشایش اعتبارات اسنادی و انجام داد و ستد بین‌المللی، سرمایه‌گذاری بانک‌ها در صنایع کشور در حد مجاز مطابق قوانین بانک مرکزی، خدمات امانی که قبول قیمومیت، وصایت و وکالت را شامل می‌شود. (قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون بانکداری اسلامی).

با اندکی تأمل و دقت در وظایف بانک‌ها، بنگاهداری، سوداگری، اداره شرکت‌ها و موسسات در آن دیده نمی‌شود و وظیفه بانک‌ها ایجاد تعادل در نظام اقتصادی است. در تعریف بانک آمده است که نهادی مالی است که از محل سپرده‌های مردمی و انباشته شده، تسهیلات بخش اقتصاد و خدمات را تأمین نموده و موجب به حرکت درآمدن چرخه اقتصاد کشور می‌شود. درمطالعات تطبیقی انجام شده در نظام بانک‌های کشورهای پیشرفته، بسیاری از آن‌ها عاملی برای توسعه کشور و تأمین رفاه اجتماعی برای مردم هستند. بانک‌ها با ارائه تسهیلات در زمینه‌های مختلف در ایجاد اشتغال و کارافرینی نقش ممتازی داشته و با ارائه آن، رفاه را به جامعه خود تقدیم می‌نمایند. از آنجایی که نظام بانکی باید مبتنی بر تئوری‌های علمی و منطبق بر ضوابط و مقررات قانونی باشد، خروج از آن می‌تواند آسیب غیرقابل جبرانی را بر پیکره اقتصاد کشور وارد کند.

۲. تأمین مالی بنگاه‌ها و شرکت‌ها توسط نظام بانکی

تأمین مالی بنگاه‌ها و شرکت‌ها به عنوان یکی از فرآیندهای اساسی در عملیات تجاری و تولیدی شناخته می‌شود. تأمین مالی به معنای فراهم آوردن منابع مالی لازم برای تحقق اهداف فعالیت‌های تجاری و تولیدی است و به‌طور کلی به دو روش اصلی ایجاد بدهی و حقوق صاحبان سهام تقسیم می‌شود. تصمیم‌گیری در مورد تأمین مالی شرکت‌ها یکی از مهم‌ترین وظایف مدیران واحدهای اقتصادی است. این تصمیمات به طور مستقیم بر ساختار سرمایه شرکت تأثیر می‌گذارند و شامل تعیین و انتخاب بهترین شیوه‌های تأمین مالی می‌شوند که منجر به دستیابی به اهداف مالی شرکت و بهره‌برداری بهینه از منابع خواهد شد.

۲-۱. روش‌های تأمین مالی:

خلاصه انواع روش‌های تأمین مالی در جدول ۱ ارایه شده‌است. چنانچه ملاحظه می‌شود تسهیلات و وام بانکیجزو منابع داخلی تأمین مالی می‌باشد؛ نکته جالب توجه اینکه از انواع روش‌های تأمین مالی، بیش از ۸۰ درصد تأمین مالی در ایران همواره بر عهده بانک‌ها بوده‌است.

جدول ۱. انواع روش تأمین مالی و جایگاه بانک‌ها در آن

نوع روش تأمین مالی	اجزای روش تأمین مالی	
۱) منابع داخلی	۱-۱) تسهیلات و وام بانکی	
	۱-۲) بیمه	
۲) منابع خارجی	۲-۱) قرضی	۲-۱-۱) وام‌های خارجی
		۲-۱-۲) اوراق قرضه بین‌المللی
	۲-۲) غیرقرضی	۲-۲-۱) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
		۲-۲-۲) مشارکت‌های بین‌المللی
		۲-۲-۳) کمک‌های مالی و اعتبارات بلاعوض
۳) مبتنی بر سرمایه	۳-۱) عرضه اولیه عمومی	
	۳-۲) صندوق‌های جسورانه	
	۳-۳) انتشار سهام ممتاز	
۴) مبتنی بر بدهی	۴-۱) انتشار اوراق قرضه	
	۴-۲) اجاره به شرط تملیک	
	۴-۳) اعتبار تجاری	

منبع: استخراج شده توسط محققین از کتاب مدیریت مالی، راس، وسترفیلد و جردن.

۲-۲. تأمین مالی از محل منابع نظام بانکی:

انواع تسهیلاتی که در حال حاضر برای اجرای طرح‌ها و تأمین منابع مالی شرکت‌ها از آن‌ها استفاده می‌شود، عبارتند از وام، اجاره به شرط تملیک، فروش اقساطی، کمک‌های فنی، مشارکت در سرمایه، تسهیم سود، استصناع و خطوط اعتباری که در مدل مفهومی زیر (نمودار ۱) به نمایش گذاشته شده‌است.

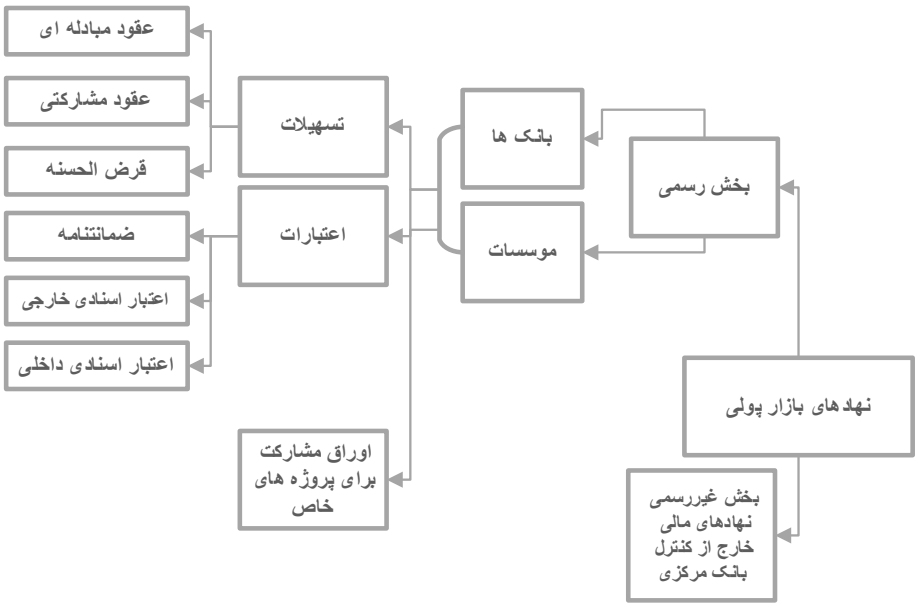

شکل ۱. ساختار تأمین مالی و اعتباری در نهادهای پولی

در اقتصاد ایران عمده تأمین مالی شرکت‌ها و واحدهای صنعتی بر دوش نظام بانکی بوده و این موسسات مالی- اعتباری هستند که منابع مالی شرکت‌ها را معمولا تأمین و در اختیار آن‌ها قرار می‌دهند. در کشور ما چند عامل، راه تأمین مالی توسعه شرکت‌ها را سد کرده است. عوامل بین المللی، تحریم و افزایش فاصله ژئوپلتیک با شرکای تجاری باعث دوری از مرز فناوری‌های بین‌المللی شده است. اقتصاد سیاسی و آرایش توزیع قدرت در میان سازمان‌های داخلی، به نوعی نیست که بتواند با وجود تنگناهای مالی مستقیم، انتقال منابع غیرمستقیم را تشویق نماید. لذا فضای نامساعد توسعه نظام انگیزشی لازم را برای سرمایه‌گذاری در تولید کالاهای با ارزش افزوده بالا و پیچیده ایجاد نمی‌کند. از آنجاییکه بانک‌ها با مشکل فریز شدن نرخ سود مواجه می‌باشند، لذا نمی‌توانند در جذب سرمایه‌های مشتریان موفقیتی بدست آورند و مشتریان، سرمایه-های خود را به نقد تبدیل کرده و بانک‌ها را با کمبود نقدینگی پایدار مواجه می‌سازند. اعطای تسهیلات تکلیفی، انواع مختلف تسهیلات خارج از چارچوب توسعه صنعتی و ... بانک‌ها را با مشکلات عدیده‌ای در زمینه تأمین منابع مالی شرکت‌ها مواجه کرده‌است به نحویکه گرفتار یک استیصال مقرراتی هستند. از طرفی باید پاسخگوی بانک مرکزی بوده و تابع مقررات و قوانین نظارتی و ارزیابی آن نهاد مالی باشند. از طرف دیگر با ریسک‌های متعدد نقدینگی، اعتباری، اعتماد عمومی، ... هم مواجه هستند. از طرف دیگر بسیاری از بانک‌ها در اثر ضررهای انباشته شده یا ناترازی روبرو بوده و برخی از آن‌ها در آستانه ورشکستگی قرار گرفته‌اند فلذا در تأمین منابع مالی شرکت‌ها و موسسات تولیدی با مشکل جدی مواجه هستند.

۲-۳. نقش بانک‌ها در تأمین مالی تولید:

بانک‌ها نقش حیاتی در تأمین مالی تولید و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی دارند. در شرایطی که اقتصاد ایران با چالش‌های متعدد داخلی و خارجی مواجه است، اهمیت بانک‌ها به عنوان منابع مهم جذب و توزیع سرمایه بیش از پیش مشخص می‌شود. داده‌های موجود در جدول ۲ نیز گویای تغییراتی است که طی سال‌های اخیر در سهم و نقش بانک‌ها در این حوزه به وجود آمده‌است.

جدول ۲. سهم بانک‌ها در تأمین‌مالی تولید و تأثیرات آن در سال‌های اخیر(درصد)

هدف از پرداخت	سال ۱۴۰۰	سال ۱۴۰۱		سال ۱۴۰۲	
	سهم از کل	سهم از کل	نرخ رشد	سهم از کل	نرخ رشد
ایجاد	۱۱.۷	۱۹.۴	۶۵.۸	۱۶.۹	-۱۲.۸
تأمین سرمایه درگردش	۶۵.۳	۷۲.۹	۱۱.۶	۷۶.۴	۴.۸
توسعه	۸.۳	۵.۳	-۳۶	۵	-۵.۶
کل	۸۵.۳	۹۷.۶	۱۴.۴	۹۸.۳	۰.۷

بر اساس اطلاعات جدول ۲، خلاصه تغییرات سهم بانک‌ها در تأمین مالی تولید را می‌توان طی ۳ سال به شرح ذیل تحلیل نمود:

الف) طی سال ۱۴۰۰ لغایت ۱۴۰۲ همواره بیش از ۲۱ درصد از تسهیلات بانک‌ها به ایجاد یا توسعه بنگاه‌های اقتصادی اختصاص یافته‌است که برآورد می‌شود در کنار اموال و دارایی‌های ثابت و تملیکی، در مجموع سهمی بیش از ۴۰ از بنگاه‌های اقتصادی در اختیار بانک‌ها باشد.

ب) در سال ۱۴۰۰، نقش بانک‌ها نشان‌دهنده پیشرفت‌هایی در تأمین سرمایه در گردش و رشد مناسبی در نسبت‌های مختلف مالی بوده‌است. سهم تأمین سرمایه در گردش بالاترین سطح را به خود اختصاص داده که نشان‌دهنده نیاز صنایع به نقدینگی در دوره‌های کوتاه‌مدت بوده‌است.

ج) در سال ۱۴۰۱، با افزایش تقاضا و تغییرات در شرایط اقتصادی، مشاهده شده که سهم تأمین سرمایه در گردش با افت اندکی مواجه شده، اما همچنان سهم عمده‌ای از کل منابع مالی صنعت را شامل می‌شود.

بانک‌ها با ارائه انواع تسهیلات نظیر وام‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی و تأمین سرمایه در گردش، به استمرار جریان‌های نقدی در بنگاه‌ها کمک کرده و نقش کلیدی در افزایش ظرفیت تولید ایفا کرده‌اند.

تحلیلی بر مساله بنگاه‌داری در ایران

معضل بنگاه‌داری بانک‌ها مساله چندین ساله اقتصاد کشور است که همواره از سوی اقتصاددانان مورد انتقاد شدید قرار گرفته‌است و از آن به عنوان فعالیتی غیرمرتبط شناسایی می‌شود؛ چرا که بانک‌ها را از وظایف اصلی و قانونی خود یعنی تأمین مالی اقتصاد دور می‌کند. گسترش بنگاهداری بانک‌ها تا جایی پیش رفت که دولت طبق مواد ۱۶ و ۱۷ قانون رفع موانع تولید (مصوب سال ۱۳۹۴ مجلس شورای اسلامی) این مساله مهم را مقررات‌گذاری نمود.

براساس جز ۳۰۱ بند ط تبصره ۱۶ قانون بودجه سال ۱۴۰۲ نیز بانک مرکزی مکلف به انتشار اطلاعات مربوط به مالکیت بیش از ۲۰ ٪ سهام شرکت‌ها یا سایر اشخاص حقوقی بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی شده‌است.

براساس آخرین گزارش بانک مرکزی، اطلاعات مربوط به سرمایه‌گذاری ۸ بانک در شرکت‌هایی که دارای مالکیت بیش از ۲۰ ٪ بوده به تفکیک فعالیت‌های بانکی و غیربانکی ارایه شده‌است که در میان آن‌ها بانک H هیچگونه سرمایه‌گذاری نداشته اما ۷ بانک دیگر درمجموع به میزان ۱۲۹ همت در امر بنگاهداری سرمایه‌گذاری کرده‌اند. براساس این گزارش در میان هفت بانک مورد اشاره بیشترین میزان سرمایه‌گذاری در دیگر شرکت‌ها مربوط به بانک است. این بانک بیش از ۱۲۱ همت در ۸ شرکت سرمایه‌گذاری کرده‌است که دارای مالکیت ۲ ٪ و بیشتر می‌باشد.

جدول ۳. میزان سرمایه‌گذاری بانک‌ها در سهام شرکت‌ها و اشخاص حقوقی (با مالکیت بیش از۲۰ ٪)

نام بانک	مجموع سرمایه گذاری (هزار میلیارد تومان)
بانک A	۱۲۱
بانک B	۴.۶
بانک C	۲.۲
بانک D	۰.۱۱
بانک E	۰.۲
بانک F	۰.۸
بانک G	۰.۰۳
بانک H	۰
جمع کل	۱۲۹

منبع: اکو ایران، تصویر اقتصاد ایران

در جدول ۴ وضعیت بنگاه‌داری بانک‌های ایران تخمین زده‌شده‌است. بر اساس اطلاعات جدول مزبور در سال ۱۴۰۲، میزان بنگاه‌داری بانک‌های کشور در مرز ۳۵ درصد قرار گرفته‌است کع ۱۵ درصد بیشتر از ۲۰ درصدی است که در قوانین و مقررات مجاز شمرده شده‌است.

جدول ۴. تخمینی از وضعیت بنگاه‌داری بانک‌های ایران

مقدار تقریبی (میلیارد تومان)	درصد دارایی‌های غیرعملیاتی (بنگاهداری)	سال
۱۰۰.۰۰۰	۳۰	۱۳۹۴
۷۰.۰۰۰	۳۲	۱۳۹۵
۹۰.۰۰۰	۳۵	۱۳۹۶
۱۲۰.۰۰۰	۳۸	۱۳۹۷
۱۵۰.۰۰۰	٪ ۴۰	۱۳۹۸
۱۳۰.۰۰۰	۳۵	۱۳۹۹
۱۴۰.۰۰۰	۳۷	۱۴۰۰
۱۶۰.۰۰۰	۳۸	۱۴۰۱
۱۷۰.۰۰۰	۳۵	۱۴۰۲

منبع: اطلاعات جدول فوق به طور کلی از روندهای موجود در سیستم بانکی ایران، گزارش‌های رسمی بانک مرکزی و تحلیل‌های اقتصادی استخراج شده است.

دلایل عمده گرایش بانک‌ها به فعالیت‌های بنگاهداری

دلایل عمده اشتغال بانک‌ها به امر بنگاه‌داری را می‌توان به شرح بندهای ذیل برشمرد:

۱. خصوصی‌سازی بانک‌ها و دلایل روی‌آوردن به بنگاهداری

برخی از صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان اقتصادی در حوزه بانکداری بر این باورند که یکی از دلایل اصلی گرایش بانک‌ها به بنگاهداری و مدیریت شرکت‌ها، فرآیند خصوصی‌سازی بانک‌ها می‌باشد. در این فرایند، بانک‌ها به تدریج وارد عرصه‌های غیر مرتبط با فعالیت‌های بانکی شده و به سرمایه‌گذاری و مدیریت شرکت‌ها پرداخته‌اند.

۲. قوانین موجود در بانک مرکزی و تأثیر آن بر بنگاهداری بانک‌ها

طبق قوانین بانک مرکزی، بانک‌ها مجاز هستند تا ۴۰٪ از سرمایه پایه خود را به بنگاهداری اختصاص دهند و منابع مالی خود را به این بخش منتقل کنند. این سیاست به بانک‌ها اجازه می‌دهد تا در زمینه‌های غیربانکی نیز فعالیت کرده و از این طریق منابع مالی خود را به گردش درآورند.

۳. تأثیر نرخ بهره و سود سپرده‌ها

نرخ سود بالا، همراه با سود سپرده‌های قابل توجه، مردم را به سپرده‌گذاری در بانک‌ها ترغیب می‌کند. در ازای این سپرده‌ها، بانک‌ها سود ثابت و روزشمار به سپرده‌گذاران پرداخت می‌کنند. این عامل باعث می‌شود که بانک‌ها برای تأمین سود سپرده‌گذاران، منابع مالی خود را به سمت فعالیت‌های سودآور و بنگاهداری هدایت کنند.

۴. نبود رابطه منطقی بین نرخ سود و نرخ تسهیلات

یکی دیگر از مشکلات موجود، عدم هماهنگی میان نرخ سود تسهیلات و نرخ سود سپرده‌هاست. این ناهماهنگی باعث می‌شود بانک‌ها نتوانند سود مناسبی از تسهیلات دریافتی به دست آورند و به ناچار به دنبال سرمایه‌گذاری‌های غیربانکی برای حفظ سودآوری خود باشند.

۵. پایین بودن نرخ بهره نسبت به نرخ تورم

در شرایطی که نرخ بهره بانکی پایین‌تر از نرخ تورم باشد، بانک‌ها به منظور حفظ ارزش پول و کنترل نقدینگی، تمایل به سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی و تولیدی پیدا می‌کنند. این اقدامات در تلاش برای مقابله با کاهش ارزش پول ملی و تأمین سود در برابر تورم صورت می‌گیرد.

۶. نوسانات بازارهای مالی و سرمایه‌گذاری‌های بانک‌ها

نوسانات قیمت ارز، سکه، طلا، زمین و برخی کالاهای ضروری، بانک‌ها را به فعالیت در این بازارها سوق می‌دهد. در این شرایط آشفته، بانک‌ها برای کسب سود بیشتر و بهبود توان بهره‌دهی، به خرید و فروش این دارایی‌ها پرداخته و در این بازارها وارد می‌شوند.

۷. معوقات بانکی و تأثیر آن بر بنگاهداری

در وضعیت رکود تورمی، شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی توان رقابت خود را از دست داده و بسیاری از آن‌ها از چرخه فعالیت خارج می‌شوند. در چنین شرایطی، بانک‌ها برای وصول مطالبات خود جایگزین مالکان بنگاه‌ها شده و بعنوان بنگاه‌ها وارد عمل می‌شوند و لذا فعالیت‌های مشابه را برعهده می‌گیرند.

۸.تحریم‌ها

در شرایط اقتصادی موجود و به ویژه در اثر تحریم‌های بین‌المللی نظام بانکی، ضعف در جذب سرمایه‌های کلان و بی‌ثبتی اقتصادی همراه با تورم، بانک‌ها برای پوشش هزینه‌های خود از وظایف اصلی دور شده و به بنگاهداری روی می‌آورند.

۹. سیاست‌های تکلیفی دولت و چالش‌های واگذاری

سیاست‌های تکلیفی دولت بویژه تعیین مسئولیت برای بانک‌ها در ایجاد پروژهای ملی، از دیگر عوامل موثر بر بنگاهداری بانک‌هااست. برخی از شرکت‌ها به مرحله‌ای از سرمایه‌گذاری و انباشت سرمایه می‌رسند که دیگر واگذاری آن‌ها ممکن نیست و این مسئله موجب ایجاد چالش‌های جدی در فرآیند واگذاری شرکت‌ها و بنگاه‌ها می‌شود.

خلاصه دلایل گرایش بانک‌ها در جدول ۵ ارایه شده‌است.

جدول ۵. دلایل بنگاهداری بانک‌ها در یک نگاه

نوع دلیل	خلاصه مسأله
خصوصی‌سازی بانک‌ها	یکی از دلایل اصلی گرایش بانک‌ها به بنگاهداری و مدیریت شرکت‌ها، فرآیند خصوصی‌سازی بانک‌ها می‌باشد
قوانین موجود در بانک مرکزی	طبق قوانین بانک مرکزی، بانک‌ها مجاز هستند تا ۴۰٪ از سرمایه پایه خود را به بنگاهداری اختصاص دهند و منابع مالی خود را به این بخش منتقل کنند
نبود رابطه منطقی بین نرخ سود و نرخ تسهیلات	چنانچه بانک‌ها نتوانند سود مناسبی از تسهیلات دریافتی به دست آورند و به ناچار به دنبال سرمایه‌گذاری‌های غیربانکی برای حفظ سودآوری خود باشند
پایین بودن نرخ سود نسبت به نرخ تورم	در شرایطی که نرخ سود بانکی پایین‌تر از نرخ تورم باشد، بانک‌ها به منظور حفظ ارزش پول و کنترل نقدینگی، تمایل به سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی و تولیدی پیدا می‌کنند
نوسانات بازارهای مالی و سرمایه‌گذاری‌های بانک‌ها	در شرایط بی‌ثباتی اقتصادی، بانک‌ها برای کسب سود بیشتر و بهبود توان بهره‌دهی، به خرید و فروش دارایی‌ها پرداخته و در این بازارهای موازی وارد می‌شوند
معوقات بانکی	در وضعیت رکود تورمی، شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی توان رقابت خود را از دست داده و بسیاری از آن‌ها از چرخه فعالیت خارج می‌شوند. در چنین شرایطی، بانک‌ها برای وصول مطالبات خود جایگزین مالکان بنگاه‌ها شده و بعنوان بنگاه‌ها وارد عمل می‌شوند
تحریم‌ها	در اثر تحریم‌های بین‌المللی نظام بانکی، ضعف در جذب سرمایه‌های کلان و بی-ثبتی اقتصادی همراه با تورم، بانک‌ها برای پوشش هزینه‌های خود از وظایف اصلی دور شده و به بنگاهداری روی می‌آورند
سیاست‌های تکلیفی دولت	تعیین مسئولیت برای بانک‌ها در ایجاد پروژهای ملی، از دیگر عوامل موثر بر بنگاهداری بانک‌هااست
چالش‌های واگذاری	به دلیل نقص و ضعف مقررات، دیوانسالاری پیچیده و ترس از حوزه‌های نظارتی بانک‌ها در بنگاهداری مانده‌اند

پیامدهای ناگوار بنگاهداری بانک‌ها در یک نگاه

بنگاهداری بانک‌ها اساسا تبعات و پیامدهایی را برای اقتصاد کشور دربردارد که می‌توان در نمودار زیر به تصویر کشید:

۱. نقض قوانین و مقررات

قوانین موجود صراحتا بانک‌ها را از فعالیت بنگاهداری خارج از چارچوب‌های قانونی، منع کرده است و تاکید می‌نماید که آن‌ها باید به وظایف بانکداری خود بپردازند. لیکن روی آوردن به شرکت‌داری یک نوع نقض قانونی و سرپیچی از مقررات محسوب می‌شود و در کشوری که قانون به آسانی نادیده گرفته شود، اقتصاد دچار بحران خواهد شد.

۲. ریسک مالی

از آنجایی که برخی از بانک‌ها، ممکن است بدون ضوابط و مقررات در تأمین مالی شرکت‌های زیرمجموعه خود اقدام نمایند، احتمال بروز ریسک‌های مالی از جمله ریسک اعتباری و نقدینگی وجود دارد و این یکی از پیامدهای بنگاهداری بدون ضابطه و مستقیم از طرف بانک محسوب می‌شود.

۳. پایین ماندن بهره‌وری

شرکت‌های هلدینگ و بنگاه‌های زیرمجموعه بانک‌ها به لحاظ اینکه به آسانی می‌توانند از طرف بانک متبوع تأمین مالی شوند، ممکن است از خلاقیت و ابتکار و تلاش برای بازدهی و تولید بیشتر پرهیز کنند. این امر به تدریج بهره‌وری و ارزش افزوده را پایین آورده و بنگاه مربوطه را با مشکلات تولید و مسائل انسانی مواجه خواهد کرد.

۴. ناترازی نقدینگی و انحراف منابع

از آنجاییکه برخی از بانک‌ها، منابع مالی قابل توجهی را به بنگاه‌های زیرمجموعه خود اختصاص می‌دهند و چنانچه اینگونه بنگاه‌ها بخاطر مشکلات مدیریتی و فقدان راهبردهای اقتصادی اغلب زیان‌ده باشند، بانک مربوطه را با ناترازی منابع و زیان انباشته و انحراف از اهداف و منابع مواجه می‌نماید.

۵. مسائل مدیریتی و انسانی

بانک‌های دارای بنگاه‌های تولیدی و شرکت‌های اقتصادی به لحاظ عدم وجود راهبردهای لازم، معمولا با مشکلات مدیریتی مواجه می‌شوند. در برخی موارد اشخاصی در اینگونه بنگاه‌ها در مصدر مدیریت قرار می‌گیرند که تخصص و شایستگی لازم را ندارند و فقدان تخصص در امر مدیریت بنگاه در بروز مسائل انسانی نیز دخیل خواهد بود. ازجمله مسائل انسانی، می‌تواند تعدیل منابع انسانی، افزایش هزینه تولید و قیمت تمام شده کالاها، بی‌کیفیت بودن تولیدات و دیگر موارد مشابه را در بر بگیرد.

تاثیر تحریم بانک‌ها بر سیستم مالی و پولی کشور

در شرایط کنونی و از ابتدای دهه ۱۳۹۰، بسیاری از بانک‌ها و موسسات مالی کشور در لیست تحریم آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل قرار گرفت. بخشی از دارایی‌ها و اموارل این بانک‌ها و موسسات مزبور توقیف شده و هزینه‌های زیادی را برای نظام پولی و مالی کشور ایجاد نمود. علاوه بر این مهترین اثرات تحریم را در حوزه پولی و بانکی می‌توان به شرح ذیل اشاره نمود:

۱. افزایش مخاطره در منابع بانکی

تحریم‌ها منابع بانکی تجار و بازرگانان را که با شعب خارجی همکاری دارند، در معرض خطر قرار داده و مراودات تجاری را مختل می‌کند.

۲. افزایش ریسک اعتباری

مشکلات تأمین منابع ارزی و ریالی موجب افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها و تشدید فشار مالی بر آن‌ها می‌شود.

۳. کاهش اعتماد بین‌المللی

اعتماد تأمین‌کنندگان و فروشندگان خارجی به بانک‌های ایرانی کاهش یافته و همکاری‌های مالی بین‌المللی را با مشکل روبه‌رو می‌کند.

۴. افزایش هزینه‌های تأمین مالی

بانک‌های ایرانی با افزایش هزینه‌هایی نظیر حق بیمه، کارمزدها و هزینه‌های واسطه‌گری مواجه هستند که فشار مالی بیشتری را تحمیل می‌کند.

۵. کاهش اعتماد عمومی

تحریم‌ها اعتماد مردم به نظام بانکی داخلی را کاهش داده و تمایل به خروج سرمایه از کشور افزایش می‌یابد، که به‌ویژه برای بخش تولید زیان‌آور است.

۶. کاهش عملیات و زیان‌ده شدن شعب خارجی بانک‌ها

۷. بلوکه شدن دارایی‌های برخی بانک‌ها

۸. تضعیف بخش بین‌الملل بانک‌ها و عدم جانشین‌پروری مناسب

تأثیر تحریم بانک‌ها بر سودآوری شرکت‌های دارای مراودات مالی با سیستم بانکی

مهمترین نکات مربوط تأثیر تحریم بانک‌ها بر سودآوری شرکت‌های را می‌توان به شرح ذیل برشمرد:

۱. محدودیت‌های مالی

تحریم‌ها دسترسی شرکت‌ها به منابع مالی بین‌المللی را محدود کرده و می‌تواند کاهش تولید و بروز مشکلات اقتصادی را به دنبال داشته باشد.

۲. مشکلات تأمین واردات

تحریم‌ها تأمین نیازهای وارداتی تولیدکنندگان را دشوار و استفاده از اعتبارات اسنادی را محدود می‌کند.

۳. افزایش هزینه و زمان معاملات

استفاده از واسطه‌ها در معاملات به دلیل تحریم‌ها، هزینه‌ها و زمان معاملات را برای بنگاه‌های اقتصادی بالا می‌برد و کیفیت فرآیندها را کاهش می‌دهد.

۴. قطع منابع ارزی

در اثر تحریم مالی، دسترسی شرکت‌ها به منابع ارزی برای تأمین سرمایه کاهش یافته و بخصوص برای تولیدکنندگان نیازمند فاینانس، مشکل‌ساز می‌شود.

۵. دشواری سفرهای تجاری

در نتیجه انواع تحریم‌ها، مشکلات در صدور روادید، به‌ویژه از سمت اروپا، سفرهای تجاری را مختل کرده و برنامه‌ریزی تجاری شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۶. افزایش ریسک سرمایه‌گذاری

تحریم‌ها ریسک سرمایه‌گذاری در ایران را بالا برده و سرمایه‌گذاران خارجی را به سوی کشورهایی که تحریم نشده‌اند سوق می‌دهد.

مروری بر مطالعات گذشته

۱. مطالعات داخلی

مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۹۳/۶/۲۵ طرح یک فوریتی الحاق بندهایی به ماده ۳۴ قانون پولی و مالی کشور را به تصویب رساند که بند اول و دوم این الحاقیه، موضوع بنگاهداری بانک‌ها را نشانه گرفته است. به استناد آن بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری از داشتن شرکت‌های سرمایه گذاری، کارخانه داری، شرکت داری و بنگاهداری به استثنای شرکت‌هایی که اجرای صحیح عقود مبادله‌ای و مشارکتی و جعاله مستلزم

وجود آن هاست، ممنوع می‌شوند و باید فقط فعالیت بانکداری داشته باشند. همچنین در بند دوم این الحاقیه بانک‌ها از خرید و فروش زمین، مسکن، مغازه و سهام بورسی، مگر به اندازه ی مصرف داخلی و در حد عرف مورد تائید شورای پول و اعتبار منع شده‌اند.

مظاهری، شیرکوند و جمالی (۱۳۹۷)، در پژوهش خود تاثیر مقررات مربوط به فعالیت‌های غیربانکی و بنگاهداری بر صنعت بانکداری کشورهای در حال توسعه طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ را بررسی کرده‌اند. آن‌ها نتیجه گرفته‌اند که با افزایش سخت‌گیری مقررات در حوزه فعالیت‌های بانک‌ها در بخش املاک و مستغلات، نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها به طور معناداری بهبود می‌یابد.

ربیع زاده (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای بیان کرد بنگاه‌های اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران به سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی تقسیم شده و از نظر فعالیت به خدماتی، بازرگانی و تولیدی دسته‌بندی می‌شوند. در بخش بانکی، بنگاه‌ها شامل بنگاه‌های بانکی (ارائه خدمات مالی)، ابزاری (مانند صرافی‌ها)، دارایی‌های قهری (اموال تملک‌شده توسط بانک‌ها)، بنگاه‌های انتفاعی (برای کسب درآمد) و تملیکی (به دلیل عدم بازپرداخت بدهی) هستند. این تقسیمات به تحلیل ساختار اقتصادی و نقش بانک‌ها در تأمین مالی کمک می‌کنند.

سارا شریفی (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای با عنوان "آسیب‌شناسی مدل‌های تأمین مالی بنگاه‌ها در شرایط اقتصادی ایران" به بررسی و تحلیل نقاط قوت و ضعف مدل‌های مختلف تأمین مالی پرداخته است. او تأثیر شرایط اقتصادی و تحریم‌ها بر این مدل‌ها را با استفاده از روش‌های کمی و کیفی ارزیابی کرده و به این نتیجه رسیده است که بسیاری از مدل‌ها به دلیل ناپایداری اقتصادی و کاهش اعتماد سرمایه‌گذاران ناکارآمد هستند. مقاله همچنین پیشنهادهایی برای بهبود مدل‌های تأمین مالی و افزایش دسترسی بنگاه‌ها به منابع مالی ارائه می‌دهد.

علی رضایی (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای انجام داده که تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر عملکرد بانک‌ها و چالش‌های تأمین مالی صنایع در ایران را بررسی می‌کند. او دریافته است که تحریم‌ها باعث کاهش منابع مالی بانک‌ها و محدودیت در تأمین مالی صنایع شده‌اند. رضایی با تحلیل داده‌ها و مصاحبه با کارشناسان، راهکارهایی برای بهبود تأمین مالی صنایع و بهینه‌سازی فرآیندهای بانکی در شرایط تحریم پیشنهاد کرده است.

۲. مطالعات خارجی

چن و همکاران (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای بیان کردند بنگاهداری بانک‌ها از جنبه‌هایی نظیر سودآوری، کیفیت دارایی نقدینگی و کفایت سرمایه پدیده‌ای مثبت و از بعد واسطه‌گری مالی(نسبت درآمدهای بهره‌ای به درآمد ناخالص) پدیده‌ای منفی است.

میتال، آ.، و پوری، س(۲۰۱۶)، در مطالعه‌ای با عنوان "تأثیر اصلاحات بخش بانکی بر عملکرد مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط ۱در هند" به بررسی تأثیر اصلاحات بخش بانکی بر عملکرد مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند می‌پردازد و آسیب‌هایی را که بنگاه‌داری بانک‌ها بر این بخش دارد شناسایی می‌کند. نویسندگان همچنین به ضرورت اصلاحات بیشتر و بهینه‌سازی فرآیندهای تأمین مالی اشاره کرده‌اند.

توآ و یوین (۲۰۱۷)، در مطالعاتشان بیان کردند که در سال‌های اخیر از بنگاهداری بانک‌ها انتقادات زیادی شده است و حجم این انتقادها با کاهش مستمر قدرت وام دهی بانک‌ها شدت بیشتری گرفته است. ریشه‌های نگاه منفی به پدیده سرمایه گذاری بانک‌ها را می‌توان در مسائل مختلفی جستجو کرد. مشخص است که مشکلات مالی شرکت وابسته وابسته یک بانک، مشکلات مالی تعبیر شده و فرایند اعتبارسنجی در تأمین مالی مختل می‌شود. چنین اختلالی در تخصیص منایع مالی، منجر به کاهش سطح کارایی اقتصاد کلان و بنابر این رشد اقتصادی و رفاه کمتر می‌شود این موضوع در کنار کاهش سطح سلامت نظام بانکی، مثلا افزایش سطح تسهیلات غیرجاری، کاهش سودآوری و ... قرار می‌گیرد.

وانگ و همکاران (۲۰۱۷)، در مطالعاتشان بیان کردند پدیده سرمایه گذاری بانک‌ها را نمی‌توان الزاما پدیده‌ای منفی تلقی کرد. مهمترین کانال تاثیر مثبت این پدیده ی اقتصادی در اقتصاد کلان، می‌تواند کاهش مخاطرات اخلاقی قراردادها به علت متقارن تر بودن اطلاعات میان تسهیلات گیرنده و بانک باشد.

[1] SMEs

تورس و رامیرز (۲۰۱۹)، در مطالعه‌ای درباره بانکداری در ونزوئلا تحت تحریم‌های بین‌المللی نشان دادند که بانک‌ها به‌دلیل محدودیت‌های نقدینگی و ناترازی، قادر به تأمین مالی مناسب بنگاه‌ها نبوده‌اند. این مطالعه بر اصلاحات ساختاری و تغییرات در سیاست‌های بانک مرکزی به‌عنوان راهکارهایی برای بهبود تأمین مالی تأکید دارد.

بروان و پاتل (۲۰۲۰)، در مطالعه‌ای بررسی کردند که چگونه منابع تأمین مالی جایگزین، مانند سرمایه‌گذاری‌های مشترک و تأمین مالی جمعی، می‌توانند به شرکت‌های کوچک و متوسط کمک کنند تا در شرایط تحریم اقتصادی به فعالیت خود ادامه دهند و از بحران مالی عبور کنند.

روش شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کیفی و توصیفی - تحلیلی است که به بررسی جوانب مختلف بنگاهداری و تأمین مالی در نظام بانکی ایران می‌پردازد. در این فرآیند، تلاش شده است تا مشکلات و مسائلی که بانک‌ها در تأمین مالی بنگاه‌ها با آن‌ها مواجه‌اند، مورد بررسی قرار گرفته و راهکارهای کارآمد پیشنهادی گردند.

برای جمع‌آوری داده‌ها از اسناد و داده‌های کتابخانه‌ای استفاده شده‌است. برای جمع‌آوری داده‌های تحلیلی نیز روش نخبگانی و مصاحبه بکار گرفته شده‌است. در این راستا، مراحل زیر دنبال شده است:

الف. انتخاب نمونه: برای انجام مصاحبه‌ها، گروهی از نخبگان و اساتید برجسته در حوزه علم اقتصاد و بانکداری انتخاب شدند. این افراد به دلیل تجربه و دانش عمیق خود در زمینه‌های اقتصادی، صلاحیت بالایی برای ارائه دیدگاه‌های تخصصی در موضوع مورد مطالعه دارند.

ب. طراحی مصاحبه‌ها: سوالات به‌گونه‌ای طراحی شدند که امکان انعطاف‌پذیری در پاسخ‌ها را فراهم آورند. این نوع طراحی باعث شد تا مصاحبه‌شوندگان بتوانند نظرات و تجربیات خود را به صورت آزادانه بیان کنند، که در نهایت منجر به جمع‌آوری داده‌های غنی و معنادار گردید.

ج. انجام مصاحبه‌ها: مصاحبه‌ها به‌صورت مجازی برگزار شدند تا با توجه به شرایط مختلف، راحتی بیشتری برای مصاحبه‌شوندگان فراهم گردد. کلیه مصاحبه‌ها در محیطی غیررسمی انجام شد تا مصاحبه‌شوندگان بتوانند با آرامش و صداقت بیشتری به طرح نظرات خود بپردازند.

د. روش تحلیل داده‌ها

پس از جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌ها، مراحل زیر برای تحلیل داده‌ها انجام شد:

الف. تحلیل کیفی: تجزیه و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها: با بررسی محتوای مصاحبه‌ها، رویکردها، نظرات و تجربیات مصاحبه‌شوندگان شناسایی شدند و این امر به درک عمیق‌تری از چالش‌ها و فرصت‌ها در نظام بانکداری ایران کمک کرد.

ب. اعتبارسنجی داده‌ها: برای تضمین اعتبار و صحت داده‌های جمع‌آوری شده، چندین مرحله اعتبارسنجی انجام شد:

ج) بازبینی توسط مصاحبه‌شوندگان: طرح اولیه نتایج به مصاحبه‌شوندگان ارائه گردید تا نظرات و اصلاحات آن‌ها در نظر گرفته شود.

د) مقایسه با ادبیات موجود: تحلیل‌ها با نتایج و ادبیات موجود در زمینه مشابه مقایسه شد تا انطباق و هم‌خوانی نتایج حاصل از تحقیق بررسی شوند.

تحلیل یافته‌های تحقیق

این تحقیق با استفاده از داده‌های میدانی و مصاحبه‌های تخصصی با نخبگان و کارشناسان حوزه اقتصاد، به تحلیل مشکلات و راهکارهای بهبود در تأمین مالی تولید در شرایط تحریم پرداخته‌است. یکی از نتایج کلیدی تحقیق، تأثیر منفی تحریم‌ها بر نظام مالی و بانکی ایران است. تحریم‌ها باعث کاهش منابع مالی بانک‌ها شده و این کاهش منابع، به‌ویژه در تأمین مالی صنایع تولیدی، مشکلات عمده‌ای ایجاد کرده‌است. دسترسی

به منابع مالی کاهش یافته و هزینه‌های تأمین مالی نیز افزایش یافته‌است، این موضوع مشکلاتی را برای تولیدکنندگان در تأمین سرمایه در گردش و بویژه سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت به همراه داشته‌است.

از دیگر مشکلات عمده بانک‌ها در ایران، افزایش تسهیلات غیرجاری است که منجر به کاهش کارایی سیستم بانکی می‌شود. این مسأله به‌ویژه در شرایطی که بانک‌ها مشغول بنگاهداری هستند، تأثیرات منفی شدیدی دارد. این موضوع باعث می‌شود منابع بانک‌ها به‌جای تخصیص به پروژه‌های تولیدی، به بخش‌های دیگر هدایت شوند و به تبع آن، بخش تولید نتواند از تسهیلات بانکی به‌طور مؤثر استفاده نماید.

یکی از یافته‌های مهم دیگر تحقیق، بررسی تأثیر بنگاهداری بانک‌ها است. اگرچه بنگاهداری می‌تواند در کوتاه‌مدت منافع مالی برای بانک‌ها به همراه داشته‌باشد، اما در بلندمدت این فرآیند با مشکلات جدی همچون کاهش قدرت وام‌دهی و تضعیف سلامت نظام بانکی روبرو می‌شود. تخصیص نادرست منابع به بخش‌های غیرضروری و عدم تمرکز بر حوزه‌های اصلی اقتصادی باعث کاهش بهره‌وری در سیستم بانکی و تولید کشور می‌شود.

تحقیق همچنین به بررسی فرصت‌های موجود برای بهبود شرایط تأمین مالی و اصلاح نظام بانکی در شرایط تحریم پرداخته است. از جمله این فرصت‌ها، می‌توان به توسعه روش‌های نوین تأمین مالی همچون استفاده از فناوری‌های مالی (Fintech) و ابزارهای نوین اعتبارسنجی اشاره کرد. به‌علاوه، اصلاحات قانونی و مقرراتی می‌تواند موجب تسهیل فرآیندهای تأمین مالی برای تولیدکنندگان و بهبود فضای کسب و کار شود.

بحث و نتیجه‌گیری

بانک‌ها به دلیل تأمین کسری نقدینگی و سودآوری بیشتر، به امر بنگاه‌داری و ایجاد شرکت‌های وابسته و ورود به معاملات طلا، ارز و مسکن روی آوردند تا کسری نقدینگی و کاهش درآمد خود را جبران کنند. این تغییر جهت باعث شد تا از وظایف اصلی خود، یعنی پشتیبانی از بنگاه‌های تولیدی از طریق ارائه تسهیلات، غافل شوند و به سرمایه‌گذاری در شرکت‌های خود بپردازند. از سوی دیگر، بنگاه‌داری و مدیریت شرکت‌ها نیازمند تخصص و مهارت‌های خاصی است که در کارگزاران بانک‌ها وجود نداشت، و این امر منجر به تمرکز صرف بر سودآوری و افزایش دارایی شد. نتیجه این اقدامات، ایجاد تورم و آشفتگی در بازار و افزایش نرخ ارز و طلا بود که به بحران در بنگاه‌های تولیدی وابسته به واردات مواد اولیه انجامید. افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی و مواد اولیه کارخانه‌ها، به افزایش هزینه تولید و در نهایت گرانی کالاها منجر شد، که بحران تولید، عرضه، تقاضا و رکود اقتصادی را به دنبال داشت.

برای مقابله با این چالش‌ها، بر اساس نتایج پرسش‌ها و پاسخ‌های نخبگانی، بانک‌ها می‌توانند با اتخاذ راهکارهای استراتژیک و هدفمند، نقش مؤثری در بنگاه‌سازی و تقویت تولید ایفا کنند. این راهکارها شامل ارائه تسهیلات مالی مناسب به واحدهای تولیدی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کلیدی، و حمایت از نوآوری و فناوری‌های جدید است. همچنین، بانک‌ها بایستی با ایجاد شفافیت در فرآیندهای مالی و تقویت نظارت بر عملکرد خود، اعتماد عمومی را جلب کرده و به عنوان یک شریک راهبردی در پیشرفت اقتصادی کشور سهیم شوند. با تمرکز بر این اصول، بانک‌ها می‌توانند به موتور محرک رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال پایدار تبدیل گردند.

راهکارهای خروج بنگاهداری و تأمین مالی تولید در شرایط تحریم

در این بخش بر اساس نظر نخبگان و به تفکیک هر ارگان، شرح اقداماتی که انجام آن‌ها می‌تواند به خروج بانک‌ها از بنگاهداری و به تبع آن تقویت تأمین مالی تولید در شرایط تحریم کمک نماید، ارائه شده است:

جدول ۶. شرح اقدامات پیشنهادی ارگان‌ها برای خروج از بنگاهداری

نام دستگاه/ متولی	شرح اقدامات
بانک مرکزی	تصمیم‌گیری در زمینه نرخ سود مبتنی بر پیش‌بینی‌های تورمی در راستای واقعی شدن نرخ سود بانکی تخصصی شدن بانک‌ها یکی از مهمترین شیوه‌های خروج بانک‌ها از بنگاهداری می‌باشد تقویت نظارت بر عملکرد بانک‌ها و طراحی سیستم‌های نوین نظارتی بهره‌گیری ار فناوری‌های نوین نظیر سما (سامانه متمرکز الکترونیکی) در پایش فعالیت بانکداری در بانک‌ها اصلاح ساختار نظام بانکی کشور مبتنی بر تحولات و تجارب موفق روز بانکداری دنیا تاسیس صندوق سرمایه‌گذاری برای تمامی بانک‌ها در بانک مرکزی شبکه بانکی که مسئول ۹۲٪ تأمین مالی کشور است، باید از تأمین مالی تورم‌زا و وابسته به منابع بانک مرکزی مانند پایه پولی فاصله بگیرد. تأمین مالی باید شفاف، غیرتورمی و بر مبنای منابع پایدار باشد.
بانک‌ها	واگذاری دارایی‌های مازاد با کسب ضمانت اجرایی مناسب بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و سیستم‌های پیشرفته بانکداری جذب سرمایه‌های مردمی با ارائه بسته‌های تشویقی برای کسب درآمد بیشتر و گریز از ناترازی ارائه تسهیلات بانکی به بخش‌های توسعه‌ای کشور بانک‌ها باید موظف شوند گزارش‌های مالی کاملی درباره فعالیت‌های شرکت‌های تابعه خود منتشر کنند تا بر رفتارهای انحصاری و فسادزا نظارت صورت گیرد.
دولت	تهیه لوایح و طرح‌های کاربردی و عملیاتی درخصوص بانک‌ها و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی با محوریت بانک مرکزی تلاش برای رفع محدودیت‌های بین‌المللی بانک‌های کشور مبتنی بر حفظ منافع ملی بازتعریف وظایف وزارت امور اقتصادی و دارایی در خصوص نظارت بیشتر بر فعالیت بانک‌ها و تقویت نظام بانکی کشور وضع مالیات بردرآمد و سود حاصله از بنگاهداری بانک‌ها به منظور تعدیل بنگاهداری جذب سرمایه‌های خارجی و افزایش تعاملات بین‌المللی درخصوص ارتباط بانک‌ها با بانک‌های خارجی موظف نمودن مراکز علمی دانشگاه‌ها به همکاری علمی همه جانبه با بانک‌ها و بر عکس ارائه بسته‌های تشویقی از طرف دولت به بانک‌ها به منظور جلوگیری از زیان‌های انباشته
مجلس	اصلاح و تصویب قوانین نظام بانکی کشور و تعامل با دولت و بانک مرکزی در این رابطه تصویب قوانین، مبتنی بر واقعیات اقتصادی کشور و پرهیز از اعمال تکالیفی که موجب افزایش زیان انباشته بانک‌ها می‌شود انجام پژوهش‌های کاربردی و تاثیرگذار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نظارت بر عملکرد بانک‌ها از طریق کمیسیون اقتصادی و دیوان محاسبات تعامل با مجالس قانون‌گذاری سایر کشورها در مورد قوانین و مقررات بانکی و بهره‌گیری از قوانین تطبیقی
قوه قضاییه	برخورد قانونی قاطع با اشخاص حقیقی و حقوقی دریافت کننده تسهیلات که مطالبات خود را به بانک پرداخت نمی‌کنند تشکیل و تعیین شعب رسیدگی به تخلفات بانکی دردادگاه‌ها و تسریع در رسیدگی به پرونده‌های اقتصادی مرتبط با بانک‌ها البته در امر بنگاه داری
نهادهای نظارتی	طراحی و تعبیه سیستم‌های نظارتی الکترونیکی به منظور پایش و نظارت بر عملکرد بانک‌ها نظارت دقیق و مستمر درخصوص عملکرد مدیران و اعضای هیات مدیره نظارت دقیق و علمی بر عملکرد شرکت‌های زیرمجموعه بانک ها ایجاد شبکه تعاملی بین قوای سه گانه درخصوص نظارت بر عملکرد بانک‌های دولتی و موسسات غیردولتی نظارت دقیق بر فرایند عزل و نصب مدیران بانک‌ها و مدیریت شرکت‌های تابعه
بخش غیردولتی	تاسیس موسسات مالی-اعتباری غیردولتی به منظور ارائه الگوی بانکداری اسلامی با تمام زوایا و قواعد بانکداری نمونه عقد قرارداد با بانک‌ها درخصوص اجاره شرکت‌های زیرمجموعه و اداره آن ها انجام پروژه‌های پژوهشی و تحقیقاتی برای بانک‌ها در زمینه خروج از فعالیت‌های بنگاهداری کمک به بانک‌ها در امر بنگاه سازی و مشارکت در امر تولید و توسعه اقتصادی سپردن سرمایه‌های در گردش بخش خصوصی به بانک‌ها و اعتماد به نظام بانکی کشور

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

References

Aghajan Nashtaei, R., Chirani, E., & Goudarzvand Chegini, M. (2017). External financing method: Financing through debt and stock issuance. Unpublished manuscript. Accepted: October 16, 2017.

Alef News Analytical Community. (n.d.). Retrieved from http://alef.ir/vdcfevd0xw6dmxa.igiw.html?236070

Bank Melli of the Islamic Republic of Iran. (n.d.). Retrieved from http://www.bmi.ir/Fa/ShowNews.aspx?nwsId=12799

Borhan Analytical-Explanatory Platform. (n.d.). Retrieved from http://www.borhan.ir/NSite/FullStory/News/?Id=7744

Bulletin News. (n.d.). Retrieved from http://www.bultannews.com/fa/news/134683/

Farda News. (n.d.). Retrieved from http://www.fardanews.com/fa/print/365984

Hamzavia, M. A., Hematfar, M., Basirat, M., & Mahmoudia, A. (2024). Explaining the pattern of implementing new financing methods in order to increase the speed and transparency in financial reporting (case study: private banks of the country).

Hasanzadeh, A., & Mojtahed, A. (2005). Money, banking, and financial institutions [In Persian]. Tehran: Monetary and Banking Research Institute.

Hosseini Ejdad Niaki, S. J. (2007). Banking in theory and practice [In Persian]. Tehran: Termeh Press.

House of the Islamic Consultative Assembly (Majlis News Agency). (n.d.). Retrieved from http://icana.ir/Fa/News/2628

Iqna (International Quranic News Agency). (n.d.). Retrieved from http://iqna.ir/fa/News/1446099

Jamaran News. (n.d.). Jomhouri Eslami Newspaper. Retrieved from http://www.jomhourieslami.com/1393/13930603/13930603_18_jomhori_islami_eghtesadi_0011.html

Majles Research Center. (1998, June). A brief overview of economic sanctions imposed on Iran by the U.S. government [In Persian]. Office of Political Studies. Retrieved from http://www.noormags.com/view/fa/articlepage/745689

Mohseni, H. (2010, September). Challenges of the country's banking system. Noormags Online Journal, (108). [In Persian].

Poursafar, Z., & Masoumi Nia, A. (2022, October). Analysis of the relationship between bank-owned enterprises and Iran's economic growth. Iranian Political Sociology Scientific Monthly, 9(7). [In Persian].

Prior, O., & Homayoun, A. (2008). Money, banking, and monetary policy [In Persian]. Tehran: Termeh Press.

Research Center for Strategic Studies of the Expediency Discernment Council. (2006). Probability of sanctions and their consequences for Iran [In Persian]. Deputy of Foreign Policy Studies.

Rossi, M., Giacosa, E., & Mazzoleni, A. (2016, Spring). The financing methods for small and medium companies: Comparison between Italy and Germany.

Sadiq, N. (1982). Interest-free banking (M. Pour Ataabadi, Trans.) [In Persian]. Tehran: Islamic Republic of Iran Broadcasting Publications.

Sediq, N. (1982). Interest-free banking (Translated by M. Pour Ataabadi & A. Akbar) [In Persian]. Tehran: Islamic Republic of Iran Broadcasting.

Tasnim News Agency. (n.d.). Retrieved from http://www.tasnimnews.com/Home/Single/491064

Zamani Farahani, M. (2012). Money, currency, and banking [In Persian]. Tehran: Termeh Pres s.